

Heek, de nieuwe kabeljauw van de Noordzee

Klimaatverandering verandert visbestanden

TEKST
Eric Fokke

FOTOGRAFIE
Eric Fokke en Shutterstock

Klimaatverandering drukt kabeljauw en schelvis de Noordzee uit, richting Noorwegen. Maar vissers niet getreurd, ansjovis, sardines en vooral de heek, rukken op.

Er zwemmen meer dan 140 vissoorten in de Noordzee, maar zo'n 80 procent van de commerciële vangsten komen uit slechts tien soorten: zandspiëring, sprot, haring, makreel, kabeljauw, schelvis, koolvis, wijting, schol en kever. Dat zal in de nabije toekomst echter veranderen. Er is een verhuizing gaande en sommige soorten zullen aan belang verliezen, terwijl dat van andere juist gaat toenemen.

Twee toonaangevende instituten, het Noorse instituut voor Zeeonderzoek (Havforskningsintitutet, IMR) en The International Council for the Exploration of the Sea (ICES), publiceerden eerder dit jaar rapporten die beide tot dezelfde conclusies komen: belangrijke commerciële visbestanden als kabeljauw en schelvis in de Noordzee schuiven de laatste decennia naar het noordoosten, naar het Noorse deel. Daar komen nieuwe soorten voor terug. "Heek bijvoorbeeld," zegt de Noorse zeebioloog Svein Sundby van het IMR, "is de laatste jaren spectaculair toegenomen. Dat wordt de nieuwe kabeljauw van de Noordzee."

Sundby en zijn collega's van het Noorse instituut voor Zeeonderzoek publiceerden onlangs het Kino-rapport waarin de paaigronden van de diverse vissoorten in de Noordzee worden geïnventariseerd. Het onderzoek richtte zich niet op het waarom van de verhuizing van de vissoorten. "Klimaatverandering speelt daar zeker een rol in, maar er zijn meer factoren, zoals afgenomen visserijdruk," zegt Sundby daarover.

Onderzoek naar paaigebieden

Het onderzoek had ten doel vast te stellen waar de paaigebieden van de diverse soorten liggen, zodat de olie-industrie daarmee rekening kan houden als het seismisch onderzoek doet. Dat onderzoek gaat met nogal wat herrie gepaard – de zee ziet er zo vredig uit, maar onder water klinkt het als een oorlogszone – en verjaagt vis van de paaigronden en kan eieren en larven doden.

Sundby: "Seismisch onderzoek verjaagt vissen en ze zijn daarom enige tijd in dat gebied niet beschikbaar voor vissers. Dat is een tijdelijk probleem, dat gaat over. Als vissen op hun paaigronden worden verstoord, heeft dat echter een veel groter effect. Wij adviseren dan ook om niet gedurende het paaien seismisch onderzoek te doen – een advies dat steeds meer wordt gevolgd." Het rapport laat volgens Sundby een 'dramatische verschuiving' van visbestanden in de Noordzee zien. "Het gaat om grote commerciële bestanden van inheemse, of boreale soorten, zoals kabeljauw, schelvis en koolvis. Het zijn de soorten die van kouder water houden, gemiddeld zo'n 12 graden, en typisch zijn voor de Noordzee. Je ziet ze naar het noordoosten migreren en ook talrijker worden in de veel noordelijker Barentszee waar de condities voor hen beter worden." Andere soorten zwemmen de Noordzee binnen. Sundby: "Ansjovis en sardines trekken via Het Kanaal binnen, tot in de Duitse Bocht aan toe. Sardines komen ook binnen via de noordkant van het Verenigd Koninkrijk."

Heek in opkomst

Het meest spectaculair is volgens Sundby echter de opmars van de heek, die vooral de noordelijke toegangsdeur gebruikt, zelfs boven de Shetlandeilanden langs, en zo de Noordzee binnen zwemt. "Die soort is in vijf jaar tijd enorm toegenomen, misschien wel met een factor twee tot vier. De meeste heek zit nog altijd in de Golf van Biskaje, maar de hoeveelheid daar neemt af en paaigebieden in dat gebied schuiven op naar het noorden. In 2012 hebben we zelfs voor het eerst wat kleine heek gevangen in de Vestfjord bij de Lofoten in Noorwegen en dan zitten we al boven de poolcirkel. We zien daar dat er meer en grotere heek onderweg is."

Temperatuurschommelingen

Over een lange periode gezien schommelt de gemiddelde temperatuur van het water in de Noordzee flink. Volgens het Kino-rapport was het water tussen 1900

Heek is de nieuwe kabeljauw.

Noorse vissers vissen traditioneel op kabeljauw.

tot 1920 nog redelijk koel en warmde het tussen 1940 en 1950 op. Dat was ook een periode waarin ansjovis talrijk was in de Noordzee, tot die soort overbevist werd. Bovendien gingen de watertemperaturen ook weer omlaag, tot in de jaren zeventig toe, waardoor kabeljauw, wijting en schelvis juist weer uitbundig voor kwamen – en ook weer overbevist werden. Sundby: “Als er een hoge visserijdruk is op een moment dat visbestanden juist verhuizen omdat bijvoorbeeld watertemperaturen aan het veranderen zijn, dan worden bestanden al snel en makkelijk overbevist. Het is vaak een combinatie van visserijdruk en temperatuurschommelingen.”

Vanaf de jaren tachtig schoten de temperaturen weer omhoog. Tussen 1982 en 2006 steeg de temperatuur in de Noordzee met 1,31 graden – een grotere toename dan ooit, een record dat vermoedelijk bereikt werd door menselijke invloed op het klimaat (CO₂-uitstoot).

Al lijkt een stijging van iets meer dan 1 graad Celsius niet veel, vissen reageren daar op. Hoewel sardines al zo'n veertig jaar naar het noorden opschuiven, paaide de soort alleen in het meest zuidelijke deel van de Noordzee – natuurlijk even los van de grote nog zuidelijker paaigronden. Een aantal jaren geleden werd echter zelfs voortplanting zo noordelijk als in de Duitse Bocht vastgesteld.

Een zelfde verhaal gaat op voor de ansjovis. Die paait dicht onder de Nederlandse kust, in de Waddenzee en tegenwoordig tot in de Duitse Bocht.

Dit terwijl centrale paaigronden in de Golf van Biskaje langzaam noordwaarts schuiven. Overigens kan de toename van ansjovis in de Noordzee voor een belangrijk deel worden verklaard met een restpopulatie uit het verleden die dankzij warmer water en lagere visserijdruk nu weer uit het dal klimt, aangevuld met vissen die de Noordzee binnen zwemmen.

Veilige biologische grenzen

Andere aantrekkelijke soorten komen in grotere getale voor, zoals inktvis, mul en rode poon. En de heek dus, die zo geliefd is in Zuid-Europa en in de Noordzee de plek dreigt in te nemen van de kabeljauw

en schelvis van de fish and chips van het Verenigd Koninkrijk.

Nathalie Steins van Wageningen Marine Research is tevens verbonden aan ICES, het internationale instituut dat advies geeft over de hoeveelheden vis die gevangen mogen worden. Ook zij signaleert in de pelagische visserij een toenemende bijvangst van heek in de Noordzee. “Dat bestand is de laatste tien jaar flink toegenomen, maar ik heb de indruk dat het de laatste drie, vier jaar is gestabiliseerd.”

Die forse groei kan volgens Steins met klimaat te maken hebben, maar wordt vooral veroorzaakt door afgenomen druk van de visserij. “Het quotum voor het gebied dat de hele Noordzee omvat, inclusief de wateren rondom Ierland en de noordelijke Golf van Biskaje, is voor 2017 vastgesteld op 119.765 ton. Het bestand is sinds 2006 flink gegroeid en bevindt zich ruim boven de veilige biologische grenzen. De stijging van het bestand is gekoppeld aan een forse afname van de visserijdruk in diezelfde periode. De visserijdruk is sinds 2011 zelfs lager dan het niveau van de visserijdruk dat de maximaal duurzame oogst geeft. Het noordelijke heekbestand wordt volgens de zogeheten MSY-benadering beheerd: maximum sustainable yield. De MSY-benadering betekent dat de visserijdruk of visserijsterfte op zo'n niveau wordt gehouden dat vissers op een continue basis de maximale vangst die veilig van een bestand kan worden afgeroomd, kunnen realiseren.”

Nu meer 'zuidelijke' soorten in de netten van 'noordelijke' vissers belanden, ontstaat een levendige ruilhandel. Steins: “Ieder jaar worden de totale toegestane vangsten, TAC's, vastgesteld

Heek komt vaak mee als bijvangst tijdens de visserij op andere soorten.

Vissoorten met een voorkeur voor koud water trekken richting Noordelijke wateren.

en de nationale quota die daar uit voortvloeien worden bepaald aan de hand van een verdeelsleutel die de lidstaten van de EU zo'n twintig jaar geleden overeen kwamen op basis van het zogeheten 'principe van de relatieve stabiliteit'. Die verdeling wordt als heilig gezien en ligt politiek bijzonder gevoelig. Dus als een visbestand zich verplaatst en een soort vaker voorkomt als bijvangst, wordt niet opnieuw over de verdeling van quota onderhandeld. Vissers of reders moeten dan quota ruilen met een andere lidstaat of bij huren."

Quota ruilen

Bea Deetman, procesmanager Zeevisserij, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland: "Als het quotum volledig benut dreigt te worden, zal de visser moeten voorkomen dat hij heek als bijvangst krijgt en maatregelen treffen zodat die soort uit de netten kan ontsnappen. De pelagische sector probeert daarom ook selectievere netten te ontwikkelen. Onderling kunnen de lidstaten quota voor diverse soorten ruilen. Maar heek blijkt in de praktijk een redelijk moeilijk te ruilen soort." Gerard van Balsfoort, president van de Pelagic Freezer-trawler Association (PFA) belt zo'n beetje om de dag collega's over de grens. "Zo'n 150 tot 160 keer per jaar onderhandelen we met de industrie in andere landen. Voorlopig is het op die manier nog te doen, we lopen nog net niet tegen grenzen aan. En als er echt zoveel meer heek komt, gaan de TAC en quota vanzelf omhoog en kunnen we zonder ruilen ook zelf meer aan land brengen."

De PFA-trawlers proberen de vangst van heek te mijden, maar vangen toch nog het nodige. Van Balsfoort: "Vooral in de westelijke wateren, rond Ierland en Schotland, hebben we steeds meer heek als bijvangst. In de Noordzee nog niet zoveel. Vroeger kon je die weer overboord zetten, maar nu we sinds kort de plicht hebben alle soorten aan land te brengen, proberen we heek met grids in de netten te laten ontsnappen."

De heek komt onder meer aan boord tijdens het vissen op blauwe wijting, makreel en horsmakreel. Van Balsfoort: "Hebben we veel heek, dan zoek ik collega's in het Verenigd Koninkrijk om die heek te ruilen tegen bijvoorbeeld zeeuivel. Het is in feite een optimalisatie van de quotaverdeling. Dat moet uiteraard aan het ministerie worden gemeld, want als Den Haag en Londen quota ruilen, willen ze dat in Brussel wel weten."

Klimaat versus beleid

Van Balsfoort merkt overigens op dat klimaatverandering een stuk milder is voor het leven van de visser dan de menselijke invloed. "Veranderingen in de visserij door het klimaat gaan een stuk langzamer dan de veranderingen die we ondervinden door het invoeren van nieuw beleid: de aanlandingsplicht van de EU bijvoorbeeld. Die is harder dan in Noorwegen en waar Noorwegen vele jaren over heeft gedaan, is hier in een paar jaar tijd ingevoerd."

Noorse vissers zijn al gezegend met een enorme kustlijn en zeeën die erg rijk aan vis zijn. En nu krijgen ze ook nog eens

Het is te verwachten dat de kabeljauw in de fish and chips wordt vervangen door heek.

de kabeljauw, schelvis en koolvis uit de Noordzee erbij. Ze zullen wel blij zijn? Sundby, lachend: "Toevallig vroeg ik dat laatst aan een Noorse visser. Meer kabeljauw kan geen kwaad, maar hij zat niet op heek te wachten, die ook onze kant op komt. Waarom? Het zou een moeilijk vis zijn om te fileren. Ach, ze zijn heek hier gewoon niet gewend. Geloof me, het is een erg lekkere vis." ■